

Slik jeg ser det

Bård Harstad
professor,
Økonomisk institutt,
Universitetet i Oslo

twitter: @bardharstad

Hver torsdag i Aftenposten

Stephan S. Roach
økonom
Kina-ekspert

Elisabeth Holvik
sjeføkonom
Sparebank 1

Einar Lie
professor
Universitetet i Oslo

Karine Nyborg
professor
Universitetet i Oslo

Erling Røed Larsen
professor
Handelshøyskolen BI

Valg. Stemmesedler bør, som andre sedler, benyttes der de kaster mest av seg.

Stem økonomisk

I skikkelige demokratier er stemmesedler en knapp ressurs som fortjener økonomisk varsomhet. Valgstemmer har nemlig flere effekter, og avkastningen varierer.

Mange velgere er lojale og slett ikke interesserte i å vurdere et partibytte. Disse skryter gjerne av å ha stemt det samme i alle år. Men slike velgergrupper kan trygt bli nedprioritert av stemmesankere som forsøker å lokke eller beholde de flyktige.

Kjøp kritisk

I politikken er illojalitet derfor en dyd: Det er de illojale velgerne som motiverer politikerne til å yte så godt de kan. I stedet for dårlig samvittighet kan partihoppe-berolige seg med å være demokratiets voktere.

Samtidig nytter det lite å bytte parti kun for å straffe. En slik pekefinger vil neppe bli lagt merke til, isteden kan du ende opp med å trekke på lag med dine meningsmotstandere. Protestvalg koster minst på spørreundersøkelser, derfor spår meningsmålingene maktskifter for ofte.

For å finne partiet «nettopp du» har flest overlappende interesser med tyr mange til partiprogram og tester på internett. For de fleste kan flere politiske alternativer komme i tet. Er det da opplagt at en burde velge partiet som ligger ens hjerte nærmest?

Se an partnerne

Svaret på spørsmålet ville vært «ja» i et rent forholdstallvalg, der et partis makt og innflytelse var proporsjonal med valgandelen. Men i et parlamentarisk system vil samme stemmeseddel påvirke sammensetningen av både storting og regjering. Om du misliker ditt partis koalisjonspartnerne burde du kanskje heller stemme på andre. Jo klarere regjeringalternativene er, jo mer vil valget av stortingsrepresentanter påvirkes av koalisjonspartnerne.

Selv om det utøvende organ er viktig, må man huske at sannsynligheten for å påvirke selve regjering utfallet er langt mindre enn sannsynligheten for å påvirke sammensetningen av Stortinget. Partiets venner burde derfor ikke tillegges for mye vekt.

Dersom ditt parti kommer i regjering,

«De stemmer som vipper et parti over sperregrensen har en enorm avkastning»

Hvor er avkastningen av en stemme størst, spør Bård Harstad. FOTO: DAN P. NEEGAARD

kan din stemme få en tredje type innflytelse: Nemlig på maktforholdet mellom forhandlingspartnerne. For mens stortingsbeslutninger skal tas ved avstemning, vil regjeringens politikk utformes av toffe forhandlinger mellom koalisjonspartnerne.

Ingen får det akkurat som de vil, men er man troende til å ta hatten og gå vil motstanderne måtte gi etter. I forhandlinger er man ofte best tjent med en «ekstrem» representant som står enda sterkere på kravene enn det man selv ville gjort. Det er ikke uten grunn at proteksjonister ofte blir med når frihandelsavtaler med andre land diskuteres.

Denne tredje avkastningen – innflytelse på maktforholdet innad i regjeringen – er noe du kan håpe på kun dersom du stemmer på et av partiene som faktisk ender opp i regjeringen. Stemmer du på taperne, vil din stemme mangle denne innflytelsen. Dette gir en strategisk grunn til å stemme på et parti en tror vil få makt. (Ikke-økonomer vil legge til den seiers end da vil kunne forvente.)

Sjekk marginalavkastningen

En burde neppe velge parti fordi en ønsker listetoppen inn på Stortinget: Førsteplassen er uansett sikret – for store partier. Isteden må du gjette på den marginale effekten av flere stemmer til partiet i ditt

fylke. Mandatfordelingen bestemmes av den såkalte St. Lagués modererte metode. Denne matematiske metoden er med hensikt «moderert» slik at de minste partiene har vanskeligheter med å få innvalgt en eneste kandidat.

I tillegg har vi en bonuspott på nitten utjevningsmandater som fordeles mellom de partier som får minst fire prosent av stemmene nasjonalt. Mange tror derfor at det er bortkastet å stemme på partier som ligger under denne sperregrensen. Egentlig er det stikk motsatt: De stemmer som vipper et parti over sperregrensen har en enorm avkastning. For hva er avkastningen på en oppslutning som øker med én prosent? I gjennomsnitt vil dette gi et parti en eller to ekstra stortingsrepresentanter. Men om partiet i utgangspunktet ligger rundt sperregrensen, kan avkastningen raskt være seks-syv ekstra representanter.

Strategisk eller oppriktig

Slik kan økonomisk og politisk teori belyse hvor avkastningen av en stemme er størst. Men er det til gagn for samfunn og demokrati at velgere er strategiske på denne måten? På den ene siden kan Stortinget bli mindre representativt om man velger strategisk. På den annen side vil en regjering få størst legitimitet om velgerne tar hensyn til partienes koalisjonspart-

ner. Og når en regjering først er valgt, vil det interne styrkeforholdet reflektere folks ønsker bare om de har stemt på vinnerne, som foreslått over.

I alle tilfelle vil de smarte foretrekke å stemme strategisk heller enn oppriktig. Så dersom hver velger skal ha noenlunde lik innflytelse er det viktig å informere velgerne om de strategiske sidene av valget. Myndighetene burde derfor selv utdanned folket om mandatfordelingen og St. Lagués modererte metode.

Sofa eller teori

Økonomisk teori har større vanskeligheter med å forklare hvorfor folk i det hele tatt stemmer. Sannsynligheten for at én stemme skal avgjøre valget er jo forsvinnende liten. Dette gjør det fristende å sitte hjemme. Den demokratiske rett er en plikt i bare en håndfull land. Det er gode grunner til at vi ikke er lovpålagte å stemme. Ja – faktisk kan det være samfunnsøkonomisk optimalt at de som vet lite eller bryr seg minst om politikk holder seg hjemme, slik at valget avgjøres av dem som vet mye eller bryr seg mer.

Men hvem vil vel da tilhøre hjemmesitterne? De færreste ønsker å signalisere slike egenskaper til sin omverden. Mon tro om ikke forklaringen på valgdeltagelsen – og demokratiets suksess – ligger nettopp her.